

Karantin günlerinde okamak we ýazmak...

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 23 января, 2025

Karantin günlerinde okamak we ýazmak... KARANTIN GÜNLERİNDE OKAMAK we ÝAZMAK...

Häzirki kynçylykly karantin günlerimizde iñ bagty çüwenler, megerem, işlerini öýde oturan ýerlerinden edip bilýänler bolsa gerek. Biz žurnalistleri-de şolardan hasap etse bolar, adaty günlerde eýe bolup bilmedik boş wagtymyz bar – pursatdan peýdalanyп bizem diňe okamaga we ýazmaga çalyşýarys.

“Ýazmaga çalyşýarys” diýdim, çünkü koronawirus (Kowid-19) ýokanjynyň adamzadyň depesinden inderen urgusy, ertirki günümüziziň nämälimaligى, ýakynlarymyz we dost-ýarlarymyz bilen görüşüp-duşuşyp bilmezligimiziň döredýän agyr gussasy, belli bir derejede azatlygymyzyň çäklendirilmegi – islesek-islemesek adam pahyry howatyrlandyryar. Käte kompýuterimiň başynda ýeke söz ýazyp bilmän birnäçe sagatlap oturýaryn. Düýnem ýazmakdan halys tamamy üzüp, şahsy kitaphanamda syýahata çykdym, ence wagtdyr elime almadyk kitaplarymy waraklap, ep-esli «gezim» etdim. Tekjeleriň yzky hatarında okalmagyna garaşylýan, gözden yrak galandygy üçin ýadymdan çykan birgiden kitabym bar bolsa näme! Diňe yzky hatarlarda däl, öñki hatarlarda-da... Hususanam ýerinden gozgap almasý-da aýratyn güýç talap edýän prestiž kitaplary barada gürrüň etmek aýratyn makalamyň temasy.

Prestiž kitaplaryny gözden geçirinenimde «İBB Kültür AŞ» neşirýatynyň on ýyl öñ neşir eden bir kitaby ünsümi çekdi: «Adolf Talassonuň ýazan Fausto Zonaronuň suratlandyran Dersaadeti. Sagadat gappsy Stambul» (2009).

Kitabyň çapdan çykan wagty okap, bu barada birem makala ýazypdym. Mazmunyna göz aýlanymda «Remezan gijesi» bölümne gözüm düşüp “Tamam” diýdim, “Bu hepde birwagtky Stambul remezanlarynyň lewantenleriň* gözünde nähili görnüşini ýazaýyn-la!”

* * *

Adolf Talasso (1855-1919) Stambulda doglup kemala gelen we bilimini Parižde alan lewantenlidir... XIX asyryň başlarynda Stambul-Pariş aralygynda gidip-gelmeli durmuşda ýaşan we Osmanlyda şekillendiriş sungaty, aýdym-saz, teatr sungaty ýaly ugurlar boýunça ýazan bu täsin adam Zonaronuň-da ýakyn dosty bolupdyr. Onuň dostlarynyň arasynda Parižde Wiktor Gýugo, aktrisa Sara Bernar, Stambulda Namyk Kemal, şazada Abdylmejit ependi ýaly belli şahsyyetler bar eken. Talassonuň 1885-nji ýylda çap edip başlan «Le Revue Orientale» öz döwrüniň sungat we çeper edebiýat dünýäsini diýseň gowy şekillendiren žurnaldyr. Namyk Kemal, Ebuzziýa Tevfik, Rejaizada Mahmud Ekrem er Ryza Tewfik ýaly ýazyjylar bu žurnalyň esasy ýazyjylary bolup çykyş edipdirler.

Ýazyjy Talasso Stambulyň we Parižiň intelligensiá gatlagynyň arasynda giňden tanalýan, çuňňur hormatlanylýan bolsa-da, aslynda seredilende iki paýtagtda-da «gelmişek» saýylypdyr.

Bogem (göçhä-göçlüklı we durnuksyz) durmuşda ýaşandygy üçin ömrüniň soňky ýyllarynda ýoksullygyň we garyplygyň laýyna batan Talassonyň üç kitaby bar. 1906-njy ýylda neşir edilen «Les Premiers Salons de Peainture de Konstantinople» (Stambuluň ilkinji şekillendiriş sungaty salonlary), 1908-nji ýylda neşir edilen «Déri Sé'adet ou Stamboul: Porte du Bonheur» («Dersaadet. Sagadat gappsy: Stambul») we senesi görkezilmedik «L'Art Otoman» («Osmanly sungaty»).

Parižde çap edilen «Déri Sé'adet» kitabynyň surat bezegi “Ressamy Hezreti Şehriýarî” Fausto Zonaro tarapyndan ýerine yetirilendiği üçin aýratyn gymmaty bar. Bary-ýogy ekzemplýar tiraž bilen çap edilen kitapda Talassonyň «Şäher we durmuş», «Zenan», «Söýgi» bölmelerinde bir ýere jemlän ýigrimi dört makalasyna goşmaça Zonaronyň kyrk dokuz makalasy-da ýerleşdirilipdir. Makalalar-da, suratlar-da iňňän nepis...

Talasso, kitabyna manzum bir “Doga” bilen başlaýar:

*“Eý Stambul, sultanlar şäheri! Eý Stambul, sagadat derwezesi!
Sen altyn buýnuza asylan açaryň bilen Ýewropa hem Aziýa açylan*

goşa ganatly Bosforyň kenarlarynda Sagadat derwezesisiň! Şan-şöhrat, öwgüler saňa bolsun! Sen Allanyň iki jahana birlijke basan möhürisiň! (...) Eý Stambul! Salam bolsun saňa! Saňa hormat goýýaryn we könlümi bagyş edýärin! Metjitleriňe we minaralaryňa, aşyk men namaza çagyryan müezzinleriň sesine, aşyk men seniň dar köçeleriňe, haremhanalaryň gözenekli penjirelerine we halkyna, dini aýdymlardan we ýagtylyklardan doly bagtyýar günleriňe. Seni ýaradana hamdy-senalar bolsun! Ol seni bize niçiksi haoslardan, gara günlerden geçirip getirdi! Omyn.”

Doganyň yzyny Zonaronyň taryhy ýarymadany Gün dogup durka şekillendiren suraty we Talassonyň «Stambul Gün doganda» atly ýazgysy dowam edýär. Soňra Zonarodan Stambulyň dini we tasawwuf durmuşyny janlandyrýan üç figuratiw surat (meselem tüýdük çalyp duran mewlewi) we Talassodan «Ertir namazynyň azany»...

Yzyndan köne Stambulyň balykçylary, tulumbajylary (ot söndürijiler), arzuhaljylary (puluna hat, arz-şikaýat ýazyp berýänçiler), gezende sertaraşlary we başgalary, Remezany, baýram günlerini, Hederlezi (gagauzlaryň milli baýramy), baýram ýerleri, çayhanalary, dar köçeleri, ağaç jaýlary, hanalary, hammamlary, bazarlary bilen bilen bir bitewi Stambul durmuşyny janlandyrýar.

***

Zonaronyň çotgasy-da, Talassonyň galamy-da orýantalizmden doly saplanmandyr, emma olar toslama «Gündogary» ýa-da hyýaly «Stambuly» däl-de, içinde ýaşap ýören, janlary ýalu söýyän, özleriniň bir bölegi hasaplaýan şäherlerini beýan edýärler. Kitaby çapa taýýarlan Ömer Faruk Şerifogly Talassonyň orýantalizmine tankydy bellik derejesinde şu sözleri ýazypdyr:

“Birnäçe suratkeş zenanlaryň başyna ýapynja, erkeklerə saryk oturdyp, Gündogar manzaralaryna mahsus minaralary-da ilteşdirip, hakyky türk durmuşyny janlandyrýandyrys öydýärler (...) Şol suratlarda şekillendirilenler türkleriň ýurdy bolan

Türkiýe däldir. Hakyky Türkiýäni çekip bilmek üçin Gün dogup gelýärkä şapagyň şuglasyny, ýakyp-ýandyryjy öýle wagtlaryny, altın Günüň şöhlesini we batysyny görmeli, munuň üçin uzak ýyllap şol ýerde ýaşamaly. Onuň ysygtny, kölegeleriniň, urp-adatlarynyň we özboluşly halkynyň ruhuny duýmak we beýan edip bilmek gerek.”

* * *

Dersaadetdäki makalalardan biri-de “Remezan gjesi». Talassonyň nurana Remezan gjelerini joşgunly dil bilen teswirleýän bu ýazgysyny okanymda, öz görüp ýören we tagamyny alyp bilmeyän “Mahzun Remezan” günleri ýadyma düşdi. Gijeleride mahzun, gündizleri-de... Remezan aýy şol bir wagtyň özünde ýaraşma, öýke-kineleri unutma, jebisleşme, paýlaşma, arkalaşma, dost-doganlaşma aýydyr.

Ynha, şeýle, şahsy kitaphanamy gözden geçirinemde, Adolf Talassony täzeden açdym. Aslynda meniň maksadym onuň «Remezan gjesi» makalasyndan söz açmakdy, ýone oña ýerim galmadı.))

---

* Lewanten – Osmanly döwletiniň çäklerinde ýaşan fransuz-italýan asylly katolikler.

Beşir AÝWAZOGLY,
besirayvazoglu@karar.com

03.05.2020 ý, «Karar» gazeti.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW,
Stambul uniwersitetiniň talyby. Edebi makalalar